

МОДАЛЬНІСТЬ РЕЧЕНЬ З ФАКТИВНИМИ ПРЕДИКАТАМИ

Остапчук Яна Володимирівна

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри іноземних мов

Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

вул. Шевченка, 57, Івано-Франківськ, Україна

Речення з фактивними предикатами, крім денотативно-фактуального змісту (пропозицій, в яких фіксуються номінації об'єктів дійсності і встановлюється референція щодо них), містять суб'єктивний зміст – вираження відношення суб'єкта до конкретного фрагмента об'єктивної дійсності, а відтак речення з фактивним предикатом мають подвійне семантичне наповнення – відображення фактів оточуючого світу – номінації фактів у структурі речення (референційна функція) і відображення відношення мовця до цих фактів (модальна функція). Відтак, фактивні предикати у семантико-синтаксичній структурі речення виступають операторами епістемічної модальності, оскільки виражають модальне відношення мовця до повідомлюваного з точки зору достовірності. Концепції епістемічної модальності ґрунтуються на принципах модальної логіки і описують її як вказівку на відповідальність мовця щодо достовірності пропозиції. Фактивні предикати характеризують залежну пропозицію з позиції суб'єкта як істинну (фактивна пресупозиція). Семантично фактивні предикати поділяємо на когнітивні, що включають фактивні предикати знання, фактивні предикати розуміння, фактивні предикати пам'яті, і емотивні, семантика яких пов'язана з емоційною реакцією суб'єкта на факт об'єктивної дійсності.

Когнітивні фактивні предикати належать до експліцитних засобів вираження епістемічної модальності. Вводячи у поліпропозитивне речення залежну пропозицію, вони вказують на її істинність і констатують факт об'єктивної дійсності. Семантична формула емотивних фактивних предикатів складається з двох елементів: «оцінка факту» + «знання факту», оскільки оцінка факту передбачає його існування. У реченнях з когнітивними фактивними предикатами вираження впевненості у достовірності інформації є очевидною і першочерговою функцією, то емотивні фактивні предикати акцентують увагу на оцінці поданої інформації.

Ключові слова: модальність, епістемічна модальність, фактивність, фактивний предикат, пресупозиція істинності.

Постановка проблеми в загальному вигляді та обґрунтування її актуальності.

Модальність входить до числа найбільш важливих функціонально-семантичних характеристик морфологічних та синтаксичних одиниць і є визначальною ознакою судження як форми мислення. Актуальність теми дослідження зумовлена необхідністю всебічного теоретичного розгляду категорії епістемічної модальності, як одного із видів модальності, засобів її вираження, систематизації синтаксичних структур та визначення їх статусу. Речення з фактивними предикатами, крім денотативно-фактуального змісту (пропозицій, в яких фіксуються номінації об'єктів дійсності і встановлюється референція щодо них), містять суб'єктивний зміст – вираження відношення суб'єкта до конкретного фрагмента об'єктивної дійсності, а відтак речення з фактивним предикатом мають подвійне семантичне наповнення – відображення фактів оточуючого світу – номінації фактів у структурі речення (референційна функція) і відображення відношення мовця до цих фактів (модальна функція). **Метою** статті є аналіз епістемічної модальності у реченнях з фактивними предикатами на

матеріалі англійської мови, а відтак завдання передбачають опис синтаксичних структур з фактивними предикатами в аспекті реалізації модальності, розмежування суб'єктивної та об'єктивної модальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Здатність і потреба людини надавати своїм висловлюванням різноманітного модального наповнення є особливістю природної людської мови. Модальність визначають як «оцінку мовцем повідомлюваного з погляду реальності, можливості, вірогідності» [4, 270]; як кваліфікаційну характеристику судження залежно від типу встановленої достовірності, тобто від того, чи «виражається у судженні можливість, дійсність чи необхідність чого-небудь» [7, 359], тобто актуалізуються такі аспекти судження, як ступінь достовірності і характер об'єктивно існуючих зв'язків, відображених у ньому.

Тракування модальності у сучасній лінгвістиці достатньо широке, об'єм цього поняття і охоплення ним мовних явищ не співпадають у концепціях різних авторів. У межах різновекторних досліджень модальність визначають як синтаксичну категорію; семантико-синтаксичну; граматичну або логіко-граматичну; виділяють два

типи модальних значень: безпосередні й опосередковані, вивчають співвідношення об'єктивної і суб'єктивної модальності.

Концепції епістемічної модальності ґрунтуються на принципах модальної логіки і описують її як вказівку на відповідальність мовця щодо достовірності пропозиції [13; 17; 18]. Д. Бібер під епістемічною модальністю розуміє коментарі мовця щодо статусу інформації, що міститься у пропозиції [13; 17; 18], Т. Гівон потрактовує її як комплекс інформації про оцінку ступеню достовірності висловлення з позицій мовця і інформації мовця стосовно джерел інформації [14].

Класифікацію суджень на асерторичні (судження про дійсність), проблематичні (судження про можливість), аподиктичні (судження про необхідність), судження достовірні та ймовірні лінгвістика запозичила у класичної формальної логіки [10], тим самим задавши смислову царину модальності, об'єм якої чітко не визначений.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Можна погодитись з твердженням, що модальність – вияв модусної сфери речення, що фіксує характер відношень, предметів та ознак у реальній дійсності, а також ставлення суб'єкта висловлювання до цих відношень, однак варто зауважити, що модус та модальність – не ідентичні поняття, хоча вони зорієнтовані на суб'єкта мовлення. Розуміючи модус як «комплекс таких суб'єктивних смислів, які може і повинен висловити мовець, вступаючи в той чи інший спосіб спілкування і стаючи автором висловлювань» [11, 50], можна припустити, що модальність та модус співвідносяться як частина до цілого; модус виражає пропозитивне відношення – знання, сумнів, переконання, оцінку, припущення, психічну реакцію тощо [1, 39], а модальність – одна з категорій модусу, що безпосередньо пов'язана з використанням речення у мовленнєвому акті. Так, наприклад, речення з семантикою абсолютної чи порівняльної оцінки передають значення аксіологічного модусу, семантика бажаного чи небажаного – атлетичний модус, відомого чи невідомого – епістемічний модус.

Термін фактивність (і фактивні предикати) увійшов у лінгвістику після дослідження мовознавців братів Поля і Кароля Кіпарських, які, аналізуючи семантичну природу дієслів і особливості їх функціонування у реченнях, протиставляли фактивні дієслова (*to regret, to know*) нефактивним (*to suppose, to think*), інтерпретували поняття фактивної пресупозиції, а фактивне дієслово визначали як дієслово з пресупозицією істинності пропозитивного додатка [14].

Під фактивними предикатами розуміємо мовні одиниці, які реалізуються у моделях *S фактивний предикат, що Р*, де Р – фрагмент об'єктивної дійсності. Фактивні предикати характеризують залежну пропозицію з позиції суб'єкта як істинну (фактивна пресупозиція). Семантично фактивні предикати поділяємо на *когнітивні*, що включа-

ють фактивні предикати знання, фактивні предикати розуміння, фактивні предикати пам'яті, і *емотивні*, семантика яких пов'язана з емоційною реакцією суб'єкта на факт об'єктивної дійсності.

Пропозиція, репрезентована у реченні фактивним предикатом, набуває достовірності, переходячи в розряд істинних висловлювань. Таким чином, інформація, закладена у залежній пропозиції, вміщена в рамку з фактивним предикатом у головній частині, сприймається реципієнтом як достовірна. Так, наприклад, у реченні *I know I am not very popular. I don't give big parties* (F. Scott Fitzgerald) залежна пропозиція *I am not very popular* набуває істинного значення. Вочевидь, функцією фактивних предикатів є вираження ступеня достовірності, яка приписується мовцем (суб'єктом) усьому висловлюванню в цілому та його пресупозиціям.

Фактивні предикати, вводячи у поліпропозитивне речення пропозицію, що містить інформацію про факт, сигналізують про його істинність, виступаючи таким чином модальними операторами, які виражають настанову суб'єкта при такому предикаті щодо змісту пропозиції, а саме – впевненості в істинності судження, закладеного у пропозиції.

Якщо фактивні предикати надають статусу істинності залежній пропозиції (диктуму), то вони є засобами вираження *епістемічної модальності*, яка, як відомо, виражає ступінь повноти і характер знань мовця про повідомлюване. Разом із терміном *епістемічна модальність* використовуються й інші терміни: *персуазивна модальність, модальність істинності, модалізація, евіденційність*. До засобів вираження епістемічної модальності належать епістемічні модальні форми, що передають ступінь упевненості мовця щодо змісту висловлювання. Так, учені зазначають, що основними засобами вираження епістемічної модальності є модальні слова, частки, модальні дієслова, модальні фрази, предикати знання і думки [2, 59]. О. Бондарко пише, що «оцінка мовцем ступені його впевненості в достовірності повідомлюваного може виражатись модальними прислівниками, вставними словами, а також складнопідрядними реченнями з з'ясувальними підрядними, головна частина яких містить модальну оцінку того, що виражено в підрядній» [3, 67–68].

У працях, присвячених проблемам модальності та способах її реалізації у реченнях, простежується думка про розмежування об'єктивної та суб'єктивної модальності. Так, наприклад, змістовий план суб'єктивної модальності утворюють поняття оцінки в широкому розумінні, тобто не тільки логічна (інтелектуальна, раціональна) кваліфікація повідомлюваного, а й різні види емоційної (іраціональної) реакції. Відношення мовця до достовірності наданої ним інформації визначають як суб'єктивну модальність. В. Панфілов зазначає, що епістемічну модальність не можна віднести до об'єктивної, оскільки категоричне твердження може бути хибним з точки зору

реального стану справ [8, 41]. Таке твердження вимагає, однак, додаткового пояснення.

Формування категорії епістемічної модальності пов'язане з формуванням у свідомості суб'єкта оцінки повідомлюваного з точки зору істинності, яке проводиться згідно з епістемічними настановами: достовірність / недостовірність / проблематична достовірність. В. Шинкарук пропонує виокремлювати чотири модальних значення: ймовірності, необхідності, невпевненості і впевненості [11]. Наприклад, у речення *I believe that on the first night I went to Gatsby's house I was one of the few guests who had actually been invited* (F. Scott Fitzgerald); *I believe French peasants go to bed with the summer daylight, so if there were any habitations in the neighborhood I never saw them* (E. Gaskell), предикат *believe* передає значення проблематичної достовірності (ймовірності) щодо можливого стану справ. У реченнях *I doubted that Drysdale had been so diplomatic. Dan's reputation as a lightweight was well known. Maeve's ability to think on her feet and bend the truth was impressive, especially for a novice politician* (J. C. Shogan); *She remembered the needle going into flesh, but she was not sure that it had been her own* (K. Newman) у предикатах *doubt*, *be sure* міститься значення недостовірності інформації (невпевненості), що його передає залежна пропозиція (невпевненості). Зміст судження, припущення, точки зору можуть бути як істинними, так і хибними, можуть відповідати або не відповідати реальному стану справ і у цьому відношенні можуть трактуватись як експлікатори суб'єктивного відношення суб'єкта до повідомлюваного з точки зору достовірності.

Однак пропозиція, представлена у реченні фактивним предикатом, є фактом об'єктивної дійсності, а відтак відповідає реальному стану справ, що дає змогу зробити висновок, що епістемічна модальність може бути як об'єктивною, так і суб'єктивною, що зазначають, зокрема, зарубіжні лінгвісти [16; 17]. Суб'єктивність епістемічної модальності пов'язана з визначенням модальності як комплексу суб'єктивних смислів, що їх передає мовець, так чи інакше кваліфікуючи повідомлюване.

При визначенні об'єму і характеристики модальних значень речень з фактивними предикатами варто зазначити, що в основі епістемічної модальності лежить категорія оцінки факту з позиції його істинності. Відтак модальність тісно пов'язана з комунікативним наміром суб'єкта, що реалізується у формі різноманітних комунікативно-синтаксичних і модальних типів висловлювань у мовленнєвих актах.

Згідно з класифікацією іллокутивних актів, запропонованою Дж. Серлем [9], у межах мовленнєвих актів можна виділити п'ять основних видів: репрезентативи, директиви, комісиви, декларативи і експресиви. Речення з фактивними предикатами належать до репрезентативів,

основною функцією яких є «фіксація відповідальності мовця за повідомлення про певний стан справ, за істинність судження» [9, 171–175], а отже, комунікативною настановою речень з фактивними предикатами є переконання реципієнта у достовірності інформації, висловленої мовцем.

У сучасних лінгвістичних дослідженнях превалює тенденція до розгляду мовних явищ в аспекті їхнього функціонування у мовленні, їх ролі в спілкуванні. Здійснюючи мовленнєвий акт, адресат впливає на співрозмовника і прагне реалізувати комунікативну мету. Так, М. Грєпл звертає увагу на вплив комунікативної мети на формування модальної структури речення [5, 278]; Д. Девідсон вважає, що кожний випадок використання мови характеризується прихованою метою: «там, де є істотне значення, завжди є прихована мета» [6, 222].

Виходячи з того, що будь-яке речення, яке є номінацією якоїсь події, не тільки певним чином співвідноситься з дійсністю, але й переслідує певну мету, тобто в ньому виявляється комунікативний намір мовця, відбувається співвіднесення учасників події і учасників комунікації, тому при творенні речення починають діяти автономні, але взаємопов'язані і взаємозумовлені механізми. Відтак, у побудові речення можна виділити два аспекти: комунікативний і конструктивний. Як комунікативна одиниця речення існує як частина певного контексту, який визначає його комунікативне завдання і побудову. Як конструктивна одиниця речення побудоване за певною схемою, наділеною комплексом граматичних значень модальності і часу (тобто предикативністю), які виражають відношення повідомлюваного до дійсності з точки зору мовця. Якщо комунікативною метою речень з фактивними предикатами є констатація факту й переконання реципієнта у його достовірності, то фактивні предикати можна потрактовувати як експлікатори істинності повідомлюваного.

Когнітивні фактивні предикати (*to know, to be aware, to remember, to forget, to recall, to realize, to understand*) належать до експліцитних засобів вираження епістемічної модальності. Вводячи у поліпропозитивне речення залежну пропозицію, вони вказують на її істинність і констатують факт об'єктивної дійсності. Семантична формула емотивних фактивних предикатів (*to be happy, to be surprised, to be upset, to be sorry, to be disappointed*) складається з двох елементів: «оцінка факту» + «знання факту», оскільки оцінка факту передбачає його існування. Так, речення *She was glad he'd chosen to live outside of town and not in the city like she did* (W. Brunstetter) має наступне прочитання: *She was glad he'd chosen to live outside of town and not in the city* → *She got to know he'd chosen to live outside of town and not in the city* → *She was glad about that*. Однак, якщо у реченнях з когнітивними фактивними предикатами вираження впевненості у достовірності інформації є очевидною і першочерговою функцією, то

емотивні фактивні предикати акцентують увагу на оцінці поданої інформації. Слідом за О. Бондарко, який, вводячи оцінність у коло модальних значень, зазначає, що останню слід розглядати як особливу семантико-прагматичну сферу [3, 68], відмічаємо взаємодію модальності і оцінності і відносимо її до периферії модальності.

Відтак, фактивні предикати у семантико-синтаксичній структурі речення виступають опе-

раторами епістемічної модальності, оскільки виражають модальне відношення мовця до повідомлюваного з точки зору достовірності. Оскільки семантичним компонентом фактивних предикатів є *знання*, вони фіксують найвищий ступінь упевненості в достовірності інформації, представленій у залежній пропозиції. Епістемічна модальність виражається експліцитно і пов'язана з комунікативною інтенцією мовця.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арутюнова Н.Д. Истоки, проблемы и категории прагматики. *Новое в зарубежной лингвистике*. Москва, 1985. Вып. 16: Лингвистическая прагматика. С. 3–42.
2. Белова А.Д. Лингвистические аспекты аргументации. Киев, 1997. 300 с.
3. Бондарко А.В. Модальность. Вступительные замечания. *Теория функциональной грамматики. Темпоральность. Модальность* / под общ. ред. А. В. Бондарко. Ленинград, 1990. С. 59–68.
4. Горпинич В.О. Українська морфологія. Дніпропетровськ, 2002. 360 с.
5. Грель М. О сущности модальности. *Языкознание в Чехословакии*. Москва, 1978. С. 277–301.
6. Девидсон Д. Общение и конвенциальность. *Философия, логика, язык*. Москва, 1987. С. 213–233.
7. Кондаков Н.И. Логический словарь-справочник. Москва, 1975. 720 с.
8. Панфилов В.З. Категория модальности и ее роль в конституировании предложения и суждения. *Вопросы языкознания*. Москва, 1977. №4. С. 37–48.
9. Серль Дж. Классификация иллокутивных актов. *Новое в зарубежной лингвистике*. Москва, 1986. Вып. 17: Теория речевых актов. С. 170–194.
10. Філософський енциклопедичний словник / за ред. В.І. Шинкарука. Київ: Абрис, 2002. 744 с.
11. Шинкарук В.Д. Репрезентація модусних категорій в сучасній українській мові. *Мовознавство*. Київ: Наукова думка, 1999. № 2–3. С. 50–56.
12. Biber D, Conrad S, Reppen R. *Corpus linguistics: investigating language structure and use*. Cambridge: Cambridge University Press. 1998. 300 p.
13. Coates J. *The Semantics of the Modal Auxiliaries*. London: Croom Helm, 1983. 259 p.
14. Givon T. Evidentiality and Epistemic Space. *Studies in Language*. 1982. P. 22-49.
15. Kiparsky P. Fact. *Progress in Linguistics*. The Hague: Mouton, 1970. P. 143–173.
16. Lyons J. Knowledge and Truth: a localistic approach. *Function and Context in linguistic analysis* / ed. P.J. Alherton, E. Carney, D. Holderoft. Cambridge, London, New York, Melbourne: Cambridge University Press, 1979. P. 111–141.
17. Palmer. F.R. *Modality and the English Modals*. London, New York: Longman, 1979. 196 p.
18. Palmer. F.R. *Mood and Modality*. Cambridge. 1986. 243 p.
19. Willet Th. A Cross-Linguistic Survey of the Grammaticization of Evidentiality. *Studies in Language*. 1988. Vol 12:1. P. 51-97.

REFERENCES

1. Arutjunova, N.D. (1985). Istoki, problemy i kategorii pragmatiki [Origin, problems and categories of pragmatics]. In: *Novoe v zarubeghnoi lingvistike* [New in foreign linguistics] (pp. 3-42). Moscow [in Russian].
2. Belova, A.D. (1997). Lingvisticheskie aspekty argumentatsii [Linguistic aspects of argumentation]. Kyiv [in Russian]
3. Biber D, Conrad S, Reppen R. (1998). Cambridge: Cambridge University Press [in English].
4. Bodnarko, A.V. (1990). Modalnost. Vstupitelnye zamechaniia [Modality. Introductory remarks]. In: *Teoriia funktsionalnoi grammatiki. Temporalnost. Modalnost* [Theory of functional grammar. Temporality. Modality] (pp. 59-68). Leningrad [in Russian].
5. Coates, J. (1983). *The Semantics of the Modal Auxiliaries*. London: Croom Helm [in English].
6. Davidson, D. (1987). Obshchenie i coventcionalnost [Communication and Conventionality] In: *Filosofia, logika, jazyk* [Philosophy, Logics, Language] (pp. 213-233) Moscow [in Russian].
7. Filozofskiy encyclopedychnyi slovnyk, (2002) [Philosophic encyclopedic dictionary]. Kyiv: Abrys [in Ukrainian].
8. Givon, T. (1982). Evidentiality and Epistemic Space. In: *Studies in Language*. (pp. 22-49) [in English].
9. Gorpnych, V.O. (2002). Ukrainska morfologiiia [Ukrainian morphology]. Dnipropetrovsk [in Ukrainian].
10. Grepl M. (1978). O sushchnosti modanosti [About nature of modality]. In: *Jazykoznanie v chekhoslovakii* [Linguistics in Czechoslovakia] (pp. 277-301). Moscow [in Russian].
11. Kiparsky, P. (1970). Fact. In: *Progress in Linguistics*. The Hague: Mouton [in English].
12. Kondakov, N. I. (1975). *Logicheskii slovar-spravochnik* [Logic dictionary-reference book] Moscow [in Russian].
13. Lyons, J. (1979). Knowledge and Truth: a localistic approach. In: *Function and Context in linguistic analysis*. (pp. 111-141). Cambridge, London, New York, Melbourne: Cambridge University Press [in English].

14. Palmer, F. R. (1979). *Modality and the English Modals*. London, New York: Longman [in English].
15. Palmer, F. R. (1986). *Mood and Modality*. Cambridge [in English].
16. Panfilov, V.Z. (1977). Kategoriiia modalnosti i ee rol v konstruirovani predlozheniia i suzhdeniia [Category of modality and its role in sentence and statement construction] In: *Voprosy jazykoznanija* [Questions in Linguistics] Moscow [in Russian].
17. Searle, J. (1977). Klasifikatsia illokutivnykh actov [Classification of illocutive acts]. In: *Novoe v zarubezhnoi lingvistike* [New in foreign linguistics] (pp. 170-194). Moscow [in Russian].
18. Shynkaruk, V.D. (1999). Representatsia modusnykh kategorii v suchasni ukrainskii movi [Representation of modus categories in modern Ukrainian language]. In: *Movoznavstvo* [Linguistics] pp. 50-56). Kyiv: Nauk. dumka [in Ukrainian].
19. Willet, Th. (1988). A Cross-Linguistic Survey of the Grammaticization of Evidentiality. *Studies in Language*. 1988. Vol 12:1. (pp. 51-97) [in English].

MODALITY OF THE SENTENCES WITH FACTIVE PREDICATES

Ostapchuk Yana Volodymyrivna

Candidate of Philological Sciences,

Associate Professor of the Foreign Languages department

Vasyl Stefanyk Precarpathian National University

Shevchenko str, 57, Ivano-Frankivsk, Ukraine

Apart from denotative-factual content (propositions in which nominations of objects of reality are fixed and reference is provided) the sentences with factive predicates contain subjective content – they express speaker's attitude towards specific fragment of objective reality, consequently the sentences with factive predicates have double semantic value – fixation of the facts (reference function) and reflection of speaker's attitude towards these facts (modal function). In semantic-syntactic structure of the sentences factive predicates function as operators of epistemic modality since they express modal attitude of the speaker in terms of the truth. Concepts of epistemic modality are based on the principles of modal logics and describe it as reference to speaker's responsibility concerning the truth of proposition. Factive predicates characterize proposition of the subordinate clause as being true (factive presupposition).

Factive predicates are divided into cognitive which include factive predicates of knowledge, factive predicates of understanding, factive predicates of memory and emotive predicates semantics of which is closely connected with emotional reaction of the speaker towards the facts of objective reality.

Cognitive factive predicates belong to explicit means of epistemic modality expression. Semantic formula of emotive factive predicates contains two elements: "assessment of the fact"+ "knowledge of the fact" as assessment of the fact presupposes its existence. In sentences with cognitive factive predicates expression of speaker's confidence in the truth of the information he states is obvious and primary function, emotive factive predicates emphasize on the assessment of the stated information.

Key words: *modality, epistemic modality, factivity, factive predicate, presupposition of the truth.*